

ריש פרק שלישי-יט:

דף השבוע

יט.

יט:

- (א) בע' הקדמה להפרק
(ב) בע' מתריעין עליהם מיד
(ג) בע' הטעם למה מחמירין בענינים אלו יותר מעצירת הגשמים (שלא כדעת הראב"ד)
(ד) בע' צמחים ששנו
(ה) בע' וכן עיר שלא ירדו עליה גשמים
(ו) בע' כל סביבותיה מתענות
(ז) בע' על אלו מתריעין בכל מקום
(ח) בע' ועל השדפון ועל הירקון
(ט) בע' לא צריכה דאקון
(י) בע' מאי מכת בצורת
- (יא) בע' מעות ופירות ביוקר ובזול
(יב) בע' מתריעין על האילנות בפרוס הפסח
(יג) בע' בהפרכיא שלהן
ביתר עיון
(יד) בע' לשון מתחטא
(טו) בע' אם יש ענין להתפלל על דבר נסי
(טז) בע' נוסח של ברכת השנים
(יז) בע' מהו זמן פרוס הפסח
עניני הלכה
(יח) בע' אם מתענין היום על צרות אלו

דף השבוע לימוד מסכת תענית מוקדש

לע"נ נעכא גיטל בת שמואל הירש הלוי ע"ה

Sign up to receive these valuable *marei m'komos* at www.dafaweek.org

להערות קושיות וטעיות AsherMillman@gmail.com

(א) בע' הקדמה להפרק

(5) הגר"א שם- ומפרש כל התרעה דגשמים וזרעים דפ"ג הכל בפה, וצ"ע מ"ש מכל התרעה דשם דמפרש בשופר וכמש"ל בסי' תקע"ו וכן כתב הרמב"ם להדיה וכו'.

(6) שו"ת רדב"ז חלק ב סימן תרסז- זה מחלוקת בין הפוסקים ורוב האחרונים פסקו להחמיר וכן כתב רש"י והר"ן והטור. אבל דעת הרמב"ם ז"ל נראה שהוא מיקל ודינם כדין התעניות הראשונות. וכן למדתי מסידור הדינים שכתב תחלה דין זרעים ששנו ואח"כ אם פסקו הגשמים בין גשם לגשם ואחר כך כתב סדר התעניות משמע שהוא שונה הקל הקל תחלה... ולפיכך אני אומר דכיון שאנו בין העכו"ם ואי אפשר לנהוג בהם כחומרת הז' ימים האחרונים מוטב לתפוס כדברי הרב להקל. עוד יש טעם אחר כיון שתעניות אלו אין להם קצבה עד שיענו אין לנו להחמיר בהם כל כך שלא יוכלו לסבול ומזה הטעם כתב רש"י שאין עוברות ומיניקות מתענות בז' אחרונות. וזה דעת הרשב"א בתשובה סימן ת"ד.

(ג) בע' הטעם למה מחמירין בענינים אלו יותר מעצירת הגשמים (שלא כדעת הראב"ד)

הרי"ן על הרי"ף ז' :- וצמחים ששינו מתריעין עליהם מיד לפי שאינו דבר שסובל מתון דבשלמא כשהגשמים מאחרין לירד איפשר להמתין שאם ירדו לאחר מכן יהו פירות השנה כתקנן ולפיכך גוזרין תעניות במתון על הסדר שזכר בפירקא קמא אבל צמחין ששינו אם לא יתקנו במהרה יופסדו לגמרי ולפיכך גוזרין תעניות בתחלה בחומר ז' תעניות אחרונות דהיינו בהתרעה. וכן כשפסקו גשמים בין גשם לגשם מ' יום הרי הצמחים נפסדים במהרה ולפי שאין מתון לדבר כמו שיש מתון לגשמים הצריכין קודם הזריעה מתריעין עליהם מיד ודקאמר מפני שהיא מכת בצורת אף על פי שמכת בצורת קלה ממכת הרעב... אפילו הכי קאמר שאע"פ שירדו גשמים ולפיכך אפשר שלא יהיה רעב אעפ"כ כיון שפסקו הגשמים מ' יום לפחות מכה המביאה לידי בצורת היא זו ולפיכך מתריעין עליה מיד מפני שאין הדבר סובל מתון וכן כשירדו גשמים לצמחים ולא לאילן מתריעין עליהם בפרוס הפסח כדאיתא בגמ' בברייתא [שם] משום דההיא שעתא מבלבלי אילני וכל שלא ירדו להם הגשמים הצריכים להם שוב אין מוציאין ענפיהן כהוגן אפילו ירדו להם גשמים לאחר מכן מה שאין כן ברביעה שאע"פ שמאחרת זמן הסדור לתעניות יכולין לזרוע לאחר מכן וכן כשירדו לאילן ולא לצמחים כיון שכבר ירד מטר ולא היה כפי מה שצריך לזרעים הדבר מראה שהרביעה הצריכה לזריעה תאחר הרבה או לא

(1) המאירי- סדר תעניות האלו האמורים וכו' כונת הפרק לבאר עניני תעניות של שאר צרות לבד אותן שהזכרו על הגשמים ורוב הפרק יסוב על ד' ענינים הראשון לבאר שיש דרכים אף במניעת הגשמים שאין מדמין אותן מכל וכל לתעניות של גשמים אלא שמדמים אותם לתעניות של שאר צרות להתענות עליהן מיד ומודיע ענינם השני לבאר על איזה מין מן הצרות מתענים כל הצבור ועל איזו אין מתענים הכל השלישי לבאר בו על איזו מתריעים אף בשבת ועל איזו אין מתריעים אף בחול ועל איזו מתריעים בחול אבל לא בשבת והרביעי לבאר אם נענו ביום התענית אם ישלימו תעניתם אם לאו זהו שרש הפרק דרך כלל.

(2) מלאכת שלמה מסכת תענית פרק ג-סדר תעניות האלו האמור וכו'. ה"ר שמשון ז"ל ברפ"ט דמסכת שביעית קרי ליה להאי פירקא פירקא דחסידי והכי נמי מתקרי בין הפוסקים ז"ל והטעם ידוע וכו'.¹

(ב) בע' מתריעין עליהם מיד

(1) רש"י שם- מתריעין עליהן מיד, אפילו בראשונות, שכל חומר האחרונות נוהג בהן.

(2) תוספות שם- ואפילו בראשונות שחומר האחרונות נוהגין בו ואם תאמר הא דמתריעין משמע דמתריעין ומתענין אמאי צריך לפרש במתני' בסמוך אותה העיר מתענה ומתרתת כיון דסתם מתריעות משמע תרוייהו ויש לומר משום דבעי לאפלוגי ר' עקיבא בסיפא דקאמר מתריעות ולא מתענות.

(3) חידושי הריטב"א שם- דעת הראב"ד ז"ל שכל מקום ששינו מתריעים סתם היינו התרעה בשופר בלא תענית², ולפי דעתו אין בשינוי הצמחים לקותא גדולה שיבא ממנה מכת רעב אלא שהתבואה נפסדת קצת עד כעין מכת בצורת ודי שיתרעו עליה בשופר וכו'.

(4) הרמב"ם ב' טז'- תבואה שצמחה ונמנע המטר והתחילו צמחין ליבש הרי אלו מתענין וזועקין עד שירדו גשמים או עד שיבשו הצמחים.³

³ ויצמ"ז ג' שיטות דלהרבה ראשונים מתענין ותוקעין וכל חומרת ז' אחרונות יש. שיטת הרמב"ם דמתענין וזועקין. ושיטת הראב"ד דרק תוקעין.

¹ ועדיין לא מצאתי טעם ידוע בדברי הראשונים או אחרונים אכן ע' בתהלה ליונה בהקדמה לפרק זו מה שהסבירו.

² ולכ' סובר כתוס' בקושייתו דכתיב במשנה מתריעין ולא כתיב מתענין ומתריעי.

תבא כלל ולפיכך מתריעין עליהן מיד וכן כשכלו המים מהבורות דהיינו בפרוס החג כדאיתא בגמ' הרי זה דבר שאינו סובל מתון שהרי הן מסוכנין שלא ימותו בצמא ולפיכך מתענין ומתריעין מיד.

ד) בע' צמחים ששנו

1) רש"י שם- שנשתנו ממנהגן, תחת חטה יצא חוח, תחת שעורה באשה, שלא היו חטים בשבולים או שינוי אחר וכו'.

2) רמב"ם הלכות תעניות פרק ב טז'- **תבואה צמחה ונמנע המטר והתחילו צמחין ליבש** הרי אלו מתענין וזועקין עד שירדו גשמים או עד שיבשו הצמחים וכו'.

3) מגיד משנה שם- ופירושה לדעת רבינו דיבשו שוב אין בהם תקנה ואחרית ואפילו עמדו בקנה שלהם ויבשו והיינו אקון שהזכירו בגמרא ולזה הזכיר רבינו יבשו סתם וכן פי' הראב"ד ז"ל ויש בזה פירוש אחר לרש"י ז"ל וזה עיקר.

ה) בע' וכן עיר שלא ירדו עליה גשמים

1) שו"ת הרשב"ש סימן קעג (ב)- וכן עיר שלא ירדו עליה גשמים דכתיב והמטרתי על עיר אחת וכו' מתענה ומתרעת. **וכתבו עלה רבוותא ז"ל דמתענה ומתרעת שלא כסדר תעניות, לפי שבכל הסביבות ירדו גשמים ובה לא ירדו הדבר מוכיח שהדבר בא להם בגזרתו של מקום, לפיכך מתריעין תדיר שלא כסדר תעניות.**

2) הר"ן על הר"י ח.- מתני' וכן עיר שלא ירדו עליה גשמים. בהא היינו טעמא שאותה העיר מתרעת מיד ואינה נוהגת סדר התעניות האמורין ברביעה ראשונה אף על פי שאין צרתה [אלא] עצירת גשמים לפי שהדבר מראה בעצמו שזה בא עליהם בגזרתו של הקדוש ברוך הוא ולא כמנהגו של עולם ולפיכך ראוי שיתענו ויתריעו מיד ומש"ה מיייתי קרא דכתיב והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר:

ו) בע' כל סביבותיה מתענות

1) רש"י שם- ולפיכך מתענות שאותה העיר שלא ירדו עליה גשמים תלך לקנות התבואה באותה העיר ויהיה בה רעב.

2) חידושי הרא"ה מסכת תענית פרק ג - וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות הא ודאי להשתתף בצערן הוא שמתענות.

3) הר"ן על הר"י מסכת תענית דף ח עמוד א- יש מפרשין שלפיכך מתענות מפני שאותה העיר שלא ירדו עליה גשמים תלך לקנות תבואה מאותן שבסביבותיה ויהיה שם רעב ואחרים פירשו סביבותיה מתענות כדי להשתתף בצרתם ולבקש רחמים עליהם.

4) רמב"ן יט.- ולא דמיא לסביבותיה דשאר צרות דליכא אלא צער חבריהן אי נמי חשש שמא אף עליהן נגזרה גזירה.⁴

ז) בע' על אלו מתריעין בכל מקום

1) חידושי הרמב"ן מסכת תענית דף יט.- ומש"ה קתני ועל אלו מתריעין בכל מקום לומר שמתענין ומתריעין מפני שהיא מכה מהלכת והוא לה כאותה העיר ממש, ולא דמיא לסביבותיה דשאר צרות דליכא אלא צער חבריהן אי נמי חשש שמא אף עליהן נגזרה גזירה, אבל מכה מהלכת כמקום צרה הווי וכו'.

2) רש"י שם- אם יראו באספמא מתריעין בבבל, בבבל מתריעין באספמא, כדקתני טעמא בסיפא: מפני שהיא מכה מהלכת, אם במקום אחד היא מתריעין עליה כל השומעין, כדי שלא תבא עליהן.⁵

3) המאירי כב.- ופירשו גדולי הרבנים שאם נראו בבבל מתריעים אף באספמא ואיני יודע אם יאמרו כן בכל מקום שהשמועה מגעת לכאן בתוך התקופה שבשנוי התקופה האויר משתנה ואין לחוש בתקופה אחרת למאורעות שמתקופה אחרת וטעם זה ראוי לכלם חוץ מן החרב ונראה לי בו לשטתם דוקא עד מקום שהשנאה של אותם בני גייסות מגעת ובסתם הוא ממלכות למלכות וגדולי המפרשים פירשו בכל מקום ולא דוקא סביבותיה ואף הם לא שיערו הענין בכמה ונראה לי שסביבותיה הוא כמה דאת אמר בית שאן ובנותיה ר"ל כפרים קטנים שסביב העיר ובכל מקום פירושו אפילו במדינות גדולות כל שהם במחוז אחד וכו'.

4) הר"ן על הר"י ז.- שאפילו במכה מהלכת אף על פי ששינוי בה שמתריעין עליה בכל מקום כדאיתא לקמן אעפ"כ אין מתריעין אלא בהפרכיא שלהן לפי שאפילו במהלכת אין לחוש על יותר מיכן וכו'.

⁴ ולכי לזה לשיטתם אם בכל מקום הוא בכל מקום ששומעין כרש"י או בכל מקום ר"ל האפרכיה דאת"ל כרש"י לכו' אי"ל דהוי כמקום אחד מחמת דהם רחוקים מאד אע"כ טעם אחר דחוששין שמא תבא עליהם.

⁴ מבואר מכאן טעם נוספת דיש חשש שנגזר אף עליהם אע"פ שעכשיו אין להם צרה. וזה שלא כטעמים הנ"ל.

⁵ מבואר טעם אחר מטעם הרמב"ן והריטב"א ובאמת לא חשוב שהם בהצרה ג"כ אלא רק עושין כדי שלא תבא עליהן.

5) חידושי הריטב"א שם- **וטעמא דמילתא שאף הם חשובים בעלי הצרה דכיון שהיא מכה מהלכת כל הפרכיא כעיר אחת שהתחיל דבר בקצה אחד**, ולפיכך בהפרכיא אחרת כמכה שאינה מהלכת חשיבא ואין להם לצעוק אפי' בפה כיון שבעלי הצרה כדאי לבקש רחמים על עצמם.

6) חידושי הרא"ה מסכת תענית פרק ג- בכל אלו מתריעין עליהן פ"י מתריעין וכל שכן מתענין מפני שהיא מכה מהלכת **פ"י והכל בספק**.⁶

7) רבינו גרשום מסכת תענית דף כב.- מפני שהיא מכה מהלכת. **שלאחר שנראה כל שהוא אינו מפסיק**.⁷

8) ב"ח אורח חיים סימן תקעו- ואיכא להקשות היאך קאמר דבמקומות הרחוקים מתריעין על שום מכה דאם כן היו צריכין להתענות לעולם שהרי אין זמן בעולם שלא יהא בו חרב באחד מן המקומות וכיון שאף הרחוקים צריכין להתענות מפני שהיא מכה מהלכת אם כן יתענו לעולם ויש לומר דאף במכה מהלכת אין צריך לחוש לה אלא הרחוקים שבאותו הפרכיא דהיינו באותו מלכות.

5) רמב"ם הלכות תעניות פרק ב הלכה טז- תבואה שצמחה ונמנע המטר והתחילו צמחין ליבש הרי אלו מתענין וזועקין עד שירדו גשמים או עד שיבשו הצמחים וכו'.

6) מגיד משנה הלכות תעניות פרק ב טז- ופירושה לדעת רבינו דיבשו שוב אין בהם תקנה ואחרית ואפילו עמדו בקנה שלהם ויבשו והיינו אקון שהזכירו בגמרא ולזה הזכיר רבינו יבשו סתם וכן פ"י הראב"ד ז"ל.

7) גבורת ארי שם- ובשמעתין הכי פירושה לא צריכא דאקון שנתייבש לאחר שעלה בקנה מהו דתימא אקנתא מילתא היא **פירוש כיון דכבר עלו בקנה קודם הקלקול מילתא רבתי היא כיון שכבר גדל כל כך קודם הקלקול אפשר לה בתקנה לחזור לכמות שהיה על ידי התרעה קמשמע לן דשוב אין לה תקנה והוה ליה תפלת שוא**.

י) בע' מאי מכת בצורת

1) תוספות מסכת תענית דף יט עמוד א- ויש לומר דמכת בצורת דמתני' הוי כמו דכפנא כאשר פירשתי שתחת חטה יצא חוח ומשום הכי מתריעין אף על גב דעדיין אינו רק בצורת הואיל וסופו רעב מתריעין אף על גב דאכתי לא הוו כפנא **אבל לעולם אין מתריעין על מכת בצורת אי לא מצי לבא לידי רעב** ולהכי קאמר הכא דנהרא אנהרא דלא הוי אלא כי בצורתא ולא מתריעין.

2) הר"ן על הרי"ף ז :- אפילו הכי הכא הכי קאמר **שאע"פ שירדו גשמים ולפיכך אפשר שלא יהיה רעב אעפ"כ כיון שפסקו הגשמים מ' יום לפחות מכה המביאה לידי בצורת היא זו ולפיכך מתריעין עליה מיד מפני שאין הדבר סובל מתון וכו'.**

3) קרן אורה יט:- פירשו התוספות דאבצורת אין מתריעין ואכפנא מתריעין, וכן משמע מהא דאמר ר' יוחנן לא שנו אלא בזמן שהמעות בזול כו', אבל מעות ביוקר מתריעין עליה מיד, ומעות בזול ופירות ביוקר הוי (בצירתא) [בצורתא] ואפילו הכי אין מתריעין, אבל מלשון הר"ן ז"ל במתניתין משמע דאבצורת נמי מתריעין, **ואם כן צריך ליישב אליביה הא דאמר ר' יוחנן לא שנו, וי"ל דהאי מתריעין עליה מיד דקאמר ר"י היינו תיכף ומיד, ואין ממתניין על בה"ב, דזה בכלל צרות מזונות דמתריעין אפילו בשבת וכו'.**

יט:

יא) בע' מעות ופירות ביוקר ובזול

⁷ משמע מזה טעם אחר שתכלית התענית כדי להפסיק את ביאת הצרה לשאר מקומות אכן משמע דבעצם אי"כ ספק אלא התכלית כדי להפסיק.

ח) בע' ועל השדפון ועל הירקון

1) רש"י ד"ה ירקון- חולי.

2) חידושי הריטב"א שם- **פ"י שאירע בתבואות**.

3) שפת אמת שם- במשנה על השדפון ועל הירקון פ"י רש"י ירקון חולי ולא משמע הכי לקמן (כ"ב) בברייתא דקתני דשדפון וירקון בכל שהיא ואי חולי מסתמא צריך להיות בגי' בני אדם [כמ"ש הריטב"א ועי' בב"י (סי' תקע"ו) בשם הירושלמי ובלח"מ (פ"ב מה"ת הי"ג) שהאריך בזה] וגם מה כ"ש שייך בזה ורוב הפוס' פ"י ירקון נמי בתבואה והרע"ב כ' ב' הפירושים.

ט) בע' לא צריכה דאקון

1) רש"י שם- **שעלו** בקנה שנתקנו מעט לאחר שנתייבשו.

2) תד"ה לא צריכא- **פ"י לאחר שעלו בקנה נתייבשו וכו'.**

3) ר"ח שם- פ"י אקון **שחזרו לירוקתן** כלומר חזרו לחיותן. ורבותינו הגאונים ז"ל אמרו האי אקון אקנתא **לשון חזקה** בלשון ארמית וכו'.

4) רבינו גרשום שם- דאקון שנראה להן קצת תקנה.

⁶ ל"כ כוונתו ככוונת רש"י שהוי ספק שמא יבא עליהם ולכן מתעניין.

הפסח הם צריכים לרביעה אחרת ואם לא ירדו מתריעים מיד, כנ"ל.¹⁰

(2) המאירי שם- וכן מתריעים על האילנות אם הגיע אחד בניסן שהוא פרס הפסח ר"ל שזמן הפסח קודם הפסח ל' יום וחציו שתי שבתות שהוא א' בניסן והוא זמן פריחת האילנות בארץ ישראל וכשהגיע זמן זה ולא ירדו גשמים מתריעים¹¹ עד שירדו גשמים הראויים להם או עד שיעבור זמנם וכו'.

(3) גבורת ארי שם- וקשה לי הא דמפרש בסמוך ירדו לצמחים ולא לאילן בדאתו ניחא ולא רזיא. לאילן ולא לצמחים ברזיא ולא ניחא. הא כיון דזמן גשמים של צמחים שהוא תבואה אינו בזמן של פירות האילן דאפילו רבי יוסי דמאחר לזמן רביעה מכולהו תנאי זמן רביעה שלישית הוה לדידיה בראש חודש כסליו כדאמר בפרק קמא (דף ו') מאי איריא דאתי ניחא ולא רזיא אי נמי איפכא הא אפילו אתי ניחא ורזיא בזמן גשמים של צמחים כיון שלא ירדו בזמן אילן הוה ליה לא ירדו לאילן כיון דלא ירדו בזמן אילן...מיהו משום הכי לא קשה מידי דיש לפרש להיפך ירדו לצמחים ולא לאילן היינו בפרוס הפסח שהוא זמן אילן וכן ירדו לאילן בזמן צמחים שהוא רביעה שלישית וקמשמע לן דאף על גב דירדו בזמנו בכהאי גוונא דמהני לאידך בזמנו אפילו הכי מתריעין וכן לזה ולזה ולא לבורות בזמן בורות קאמר וכן לבורות ולא לזה ולזה בזמן זה וזה קאמר. והא דלא מפרש כפשוטו ירדו לצמחים בזמנו ולא לאילן בזמנו...דרבותא קמשמע לן דאף על גב דירדו לשנים מהן גשמים בזמנו כפי הראוי להן וגם להשלישי ירד נמי בזמנו אלא שלא ירד לו כפי הראוי לו אלא כפי הראוי לחבירו אפילו הכי מתריעין.

יג) בע' בהפרכיא שלהן

(1) רש"י שם- באותו מלכות שכלו שם מי בורות שיחין ומערות.

(2) המאירי שם- בהפרכיא שלהם ר"ל כל אותו המחוז.¹²

ביתר עיון

הגמ' כאן לפרש דברי המשנה ומוכרח עכ"פ שאין רש"י כשיטת הל"ב של הריטב"א.

¹¹ ולא מוכח מדבריו אם ר"ל שלא ירדו גשמים כלל עד עתה כמו הלי"ק של ריטב"א או שכבר ירד אלא שבזמן הזה הראוי לא ירד.

¹² ולכי הוא קטן הרבה ממלכות ע' רש"י ברכות נז. וינחם אל מחוז - היינו כרך.

(1) חידושי הריטב"א יט:- ולפי שיטתינו שפירשנו במשנתנו לא הביאנו לומר שיש חילוק ביניהם לענין התענית שהרי על שניהם מתענים ומתריעים, אלא כלפי שהזכירו במשנתנו מכת בצורת כלומר מכה המביאה לידי בצורת האריך התלמוד בכאן לברר מה הוא מכת בצורת וכו'.

(2) חידושי הריטב"א שם- ויש ספרים דגרסי עלה א"ר יוחנן לא שנו [אלא בזמן] שמעות בזול ופירות ביוקר אבל מעות ביוקר ופירות בזול מתריעים עליהן מיד, ונראה לפי זה שבמעות בזול ופירות ביוקר דהיינו סאה בסלע ושכיחא אין מתריעים עליה מיד, וזה קשה דהא סאה בסלע ושכיחא בצורתא היא שמתריעים עליה במשנתנו וכו'.

(3) חידושי הריטב"א שם- ויש נוסחאות דלא גרסי לה כלל אלא דגרסינן א"ר יוחנן נהירנא כד הוה קיימין ד' סאין [בסלע] והוה נפיש נפיש כפן בטבריא מדלית איסור, וכן נראית גירסתו של רבינו אלפסי ז"ל שלא הביאה ללמד על ענין התענית לפי שסובר ז"ל שאין חילוק ביניהם לענין זה וכו'.

(4) מהרש"א שם- לא שייך הכא מתריעין על הגשמים כיון דהפירות בזול אלא דמתריעין עליהן כיון דהמעות אינן מצויות וע"י כן נפוחו כפן כמו שמתריעין על שאר צרות.

(5) המאירי יט:- כל זמן שהפירות מצויים בעיר בכדי צורך כל בני העיר אלא שהם נמכרים ביוקר מתוך שפירותיהן מצומצמים הרי זה בצורת ומתענים מ"מ אבל אין מתריעים אבל כל שאין פירותיה מצויים בכדי צרכן אף על פי שנמכרים בזול הרי זה רעב ומתענים⁸ מיד וכן אם פירות בזול ומעות ביוקר מתריעים מיד.⁹

יב) בע' מתריעין על האילנות בפרוס הפסח

(1) חידושי הריטב"א יט:- ת"ר מתריעים על האילנות... ופרושי מפרש דהא דתנן שאם ירדו לצמחים ולא לאילן מתריעין עליהן מיד דהיינו בפרוס הפסח, כי קודם לכן עדיין יש להם המתנה ולא הגיע זמן צורך שלהן והיאך יתריעו עליהן, או אפשר והוא הנכון דברביעה ראשונה אם ירדו לצמחים ולא לאילן מתריעין עליהן מיד, שגזירה [היא] על האילנות, כי מאז הגשם טוב להם והיינו מתני', ומתניתא קתני על מילתא אחריתי שאפילו ירדו ברביעה לצמחים ולאילנות, כשיגיע פרוס

⁸ לכו צ"ל מתריעין דכיון דעל בצורת מתענים אכן על על רעב מתענין ומתריעין אכן לא ראיתי מי שהעיר בזה וח"ו להגיה בלא מקור או כשאין על מי לסמוך.

⁹ וזה כה"ש ספרים דגרסי" בהריטב"א.

¹⁰ ועי' רש"י ד"ה ירדו לצמחים ולא לאילן יח: וז"ל "מפרש בגמ' ולפי הל"ב של הריטב"א באמת לא מבורר בגמ' זו דין המשנה שהם שני דינים נפרדים ורק להלי"ק של הריטב"א בא

4) שו"ת צמח יהודה חלק ג סימן רב- כתב הרמ"א (או"ח סי' תרפ"ב סי"א) שאם שכח על הניסים בברכת המזון כשיגיע להרחמן יאמר יש לומר "הרחמן הוא יעשה לנו ניסים" וכו'. וידועה קושית הבכור שור בתבואות שור (מובא בשערי תשובה סי' קפ"ז) שמקשה על הרמ"א שהרי אין להתפלל על נס של שינוי הטבע. **ובישועות יעקב מתרץ דכיון דע"י הנס עצמו יש קידוש ה' הרי גם אם ינכו מזכויותיו כדאי שיפתחו לו חשבון חדש**, וזה אמור בנס מפורסם כמו בחנוכה, ושאינו מהך דמתפלל שאשתו תלד זכר אף שבבטנה נקיבה שהוא נס נסתר, שאין איש מבחין שאמנם נעשה כאן נס. ודפח"ח. **והגרש"ק בחכמת שלמה מתרץ דלנס דרבים מותר לבקש, וכיונתי לדעתו (ע"ע בנימוקי או"ח).**

טז) בע' נוסח של ברכת השנים

1) שו"ת מאמר מרדכי כרך ב אורח חיים סימן ח- לחיבת הכתוב רשמתי מידי עוברי בין הבתרים בענין מש"כ הרהמ"ח בסי' קי"ט שברכת "ברך עלינו" או "ברכנו" היינו ברכת השנים, אין היא ברכה לפרנסה. וכלשונו: "מה מועיל לו השובע כיון שהוא אין לו במה לקנות מזונות", עכ"ל. והקשה למה לא תיקנו בקשה בתפילה על הפרנסה והמזונות... וליתר שאת היה על הרהמ"ח להקשות מגמרא ערוכה במסכת ב"ב (דף צ"א ע"א וע"ב... דאמר ר' יוחנן: **נהירנא כד הוה קיימין ארבע סאין בסלע והוה נפיש נפיש כפן בטבריה מדלית איסר**... הרי שאם יש שבע בעולם ויש לו חסרון כנס, אין לו תשועה. אלא הענין הוא כך, כשתקנו אנשי כנסת הגדולה את תפילת י"ח, תיקנו את הברכות האמצעיות שהם ברכות בקשה, ולא ברכות שבת בלבד כג' הראשונות, והתקינו אותם על צרכי הכלל והציבור. ולפיכך, שינו את הפסוק (ירמיהו י"ז, י"ד): "רפאני ה' וארפא" מלשון יחיד ללשון רבים בתפילת רפאנו. ועיין לטור (סי' קט"ז דף ק"א ע"א בדפי הטור) שהביא את הקושיא היאך שינו את הפסוק, והביא שני תירוצים, אחד של הרמ"א שאם שינו בלשון הפסוק או התרגום זה אסור, ואם בלשון תפילה מותר. ולדעת רבינו יונה מזמור שלם או ענין אסור לשנות מיחיד לרבים, ואילו פסוק מותר, ועיי"ש בב"י שהביא מהרא"ש (מגילה פ"ג סי' כ"ד) דמלתא דסברא הוא. **והטעם שאמרו בלשון רבים כי כאמור נוסח התפילה הוא לצורכי הרבים. לפיכך, לרבים, מטר הוא ברכה. שנה שהגשמים בה רבים היא שנה מבורכת, ולפיכך אפילו שלפרט אין ממון, אעפ"כ שנה גשומה לכלל היא.** ובר מן דין הרי כתב הרע"ב בפירוש המשניות (ברכות פ"ח משנה ב' ד"ה בברכת השנים) למה תיקנו שאלת גשמים בברכת השנים, כי מתוך שהם פרנסה קבעו שאלתן בברכת פרנסה, היינו

חסיד יכול ושי"ר בהברכת אברהם דהסביר את דברי המאירי כזה. וזה לכו' שלא כדברי רע"א (שהם דברי הספר חסידים) דמשמע דאין להתפלל כלל על הנס.

יד) בע' לשון מתחטא

- 1) רש"י שם- פורפ"יש בלע"ז.¹³
- 2) רש"י מסכת ברכות דף יט.- לשון חוטא, נקל בלבו לחטוא לאביו ולהטריחו על תאותו.
- 3) תוספות מסכת מנחות דף סו :- **וי"מ לשון טיול** כמו בן המתחטא לפני אביו דחוני המעגל במסכת תענית.
- 4) פירוש המשנה לרמב"ם שם- ופירוש מתחטא, מתגעגע ומתפנק.
- 5) תוספות יום טוב מסכת תענית פרק ג- מתחטא - פירש הר"ב מתגעגע ולשון ארמית הוא כמ"ש בערוך [ערך חט] **כי הילדים רכים (בראשית ל"ג). תרגום [יונתן] ארום טליא מחטיין.**¹⁴

טו) בע' אם יש ענין להתפלל על דבר נסי

1) גבורת ארי שם- **ונראה לי ללמוד מכאן דאין ראוי להתריע ולהתפלל על דבר שאינו כדרך העולם אלא על פי הנס** שהרי יבשו לאחר שעלו בקנה ולפעמים על ידי מקרה חוזר וניתקן וגדל כההיא דפרק ג' דגיטין דקאמר אין מפריש עליו שמע מינה דחזר וניתקן ואפילו הכי אין מתריעין עליו כדאמר רב נחמן הכא ועל דרך שפירשתי. והכי אמרינן בפרק ט' דברכות (דף ס') דנתן היתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא ופריך ולא מהני רחמי והלא מצינו גבי לאה שנתהפכה דינה לבת על ידי תפלתה ומשני אין מזכירין מעשה נסים. אלמא המתפלל על דבר שאינו כדרך העולם אלא על ידי נס הרי זו תפלת שוא. **מיהו באדם גדול וחסיד שפיר דמי כדאשכחן גבי לאה אבל בעוונות נתקיים בנו אבד חסיד מן הארץ וישר באדם אין וה' ירחם.**

2) המאירי שם- **ואין אנו חשובים להתפלל על מה שהוא יוצא מגדרו של עולם.**¹⁵

3) רבי עקיבא איגר אורח חיים סימן רל- המתפלל. **אל יתפלל אדם לבקש דבר שאינו כפי הטבע ואף שהיכולת ביד הקדוש ברוך הוא כגון הפילה אשתו לח' חדשים אין מתפללים עליו שיחיה ואסור להתפלל שיעשה לו הקדוש ברוך הוא נס בשינוי עולם כגון שיוציא אילן זה פירות קודם זמנו ס"ח סי' (תשצ"ה) [תשצ"ד].**

¹³ עיין בספר לעזי רש"י דר"ל דאתה עושה עוון. וזה כרש"י ברכות הנ"ל לכו'.

¹⁴ אכן לפירש"י יוצא דבאמת הוי לשון הקודש.

¹⁵ משמעות דבריו דאם היו חשובים יכולים להתפלל על הנס וכעין זה הזכיר הגב"א שאין ראוי להתפלל על הנס אכן

דכל אחד יבריח בניו מן העיר בעת הזאת ואם לא עשו זאת הן חייבין בנפשותם.

4) ערוך השולחן אורח חיים סימן תקעו סעיף יב- כתבו בגדולים דכשאבעבועות שקורין פקייין פורחים בתינוקות ומתים יש לגזור תענית וכל אחד מחוייב להרחיק מן העיר בניו ובנותיו הקטנים ואם לא עשה כן ה"ז מתחייב בנפשו [מג"א סק"ג בשם השלי"ה] ובגמ' איתא דבר בעיר כנס רגליך [בי"ק סי':]. אך האבעבועות הוי מחלה מתדבקת ולכן החוב להרחיק מן העיר **ועכשיו אין זה מצוי כי זה כק"ן שנים המציאו הרופאים להעמיד לכל קטן וקטנה בני שנה או יותר קו"י פאקי"ן ועי"ז נמלטים ממחלה זו כידוע ועכשיו שכיחי בילדים מחלה שקורין דיפטערי"ט והוא מין אסכרה שמחניק הגרון ונ"ל שאם חלילה המחלה מתרבה בעיר יש לגזור תענית.**

שעיקר ברכת "ברך עלינו", ברכת פרנסה היא. והיינו כשאנו אומרים בברך עלינו "ומלא ידינו מברכותיך ומעושר וכו'", ובקיץ "ברכנו ה' אלקינו בכל מעשי ידינו", זוהי תפילה על הפרנסה. ואגב אנו שואלים על הגשמים, "כי דמיין אהדדי", עיין תפאר"י שם.

יז) בע' מהו זמן פרוס הפסח

1) רש"י ד"ה בפרוס- בימי הפסח.

2) גבורת ארי שם- פירש רש"י בימי הפסח. וקשה לי הא בפרק ט' דבכורות (דף נ"ח) תנן שלש גרנות למעשר בהמה בפרוס הפסח ובפרוס עצרת ופרוס החג ומפרש בגמרא אין פרוס פחות מט"ו יום ומאי פרוס פלגא דהלכות פסח¹⁶...

3) רש"י מסכת מנחות סח:- פרס הפסח - **שתי שבתות קודם הפסח וכו'.**¹⁷

4) מאירי שם- אם הגיע אחד בניסן שהוא פרס הפסח ר"ל שזמן הפסח קודם הפסח ל' יום וחציו שתי שבתות שהוא א' בניסן וכו'.

5) רמב"ם הלכות תעניות פרק ב טז'- **וכן אם הגיע זמן הפסח או קרוב לו**¹⁸ בארץ ישראל שהוא זמן פריחת האילנות שם ולא ירדו גשמים

עניני הלכה

יח) בע' אם מתענין היום על צרות אלו

1) שערי תשובה סימן תקעו ס"ק ב-עבה"ט ועיין בר"י כי ג"כ בשם מהר"מ בן חביב בתשובה כת"י שכתב האידנא אין גוזרים תענית צבור על הדבר וכן אמרו משם האר"י ז"ל וכן יש סברא בתלמוד דף כ"ב ע"ש.

2) שולחן ערוך אורח חיים הלכות תענית סימן תקעו- וכן מתענין ג על (יד) החולאים.

3) מגן אברהם סימן תקעו ס"ק ג שם על חולי- וה"ה כשאבעבועות פורחי בתינוקות ומתים יש לגזור תענית וכבר חבר הגאון מוהר"ר משה סליחה עי"ז¹⁹. **ובשל"ה כי**

¹⁸ וזה שלא כדברי המאירי וגם שלא כדברי רש"י לכו דרש"י מסביר בימי הפסח אכן להרמב"ם משמע דהוי ערב פסח או קצת מקודם.

¹⁹ דהיינו הסליחה של תחלואי ילדים ר"ל.

¹⁶ וזהו באמת שיטת המאירי.

¹⁷ וזה כשיטת המאירי ולא כרש"י כאן ולכו הוי עוד סמך שאין רש"י כאן דברי רש"י.